

ОРГАНІЗАЦІЯ АКТИВНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

*Луценко Ірина
Київ*

У статті розкрито проблему педагогічної практики студентів, визначено особливості організації практики формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей через призму категорії «активність».

Ключові слова: практика, діяльність, активність, активація, активізація.

Постановка проблеми. Практична підготовленість до майбутньої професійної діяльності є одним з найважливіших результатів підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах. Основною формою, яка забезпечує практичну підготовку, є практика на виробництві; вона проводиться на оснащених відповідним чином базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління.

Як невід'ємна складова навчально-виховного процесу, практика здійснюється згідно навчального плану, за яким передбачено терміни, вид практики, обсяг навчального кредиту. Отже, її проведення потребує спеціальної організації, розробки програми кожного виду виробничої практики. Однією із вимог до їх розробки є наскрізний характер практики як форми практичної підготовки до майбутньої діяльності.

Метою практики, за поглядами Ю. Зіньковського, є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їхньої майбутньої професії, формування у них на базі одержаних знань

первинних професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних виробничих умовах, а також закріплення впевненості у правильному виборі професії [4,704]. Вчений підкреслює те, що для досягнення поставленої мети практика має носити безперервний та послідовний характер.

Вчені (Н. Горопаха, Т. Поніманська) конкретизують мету педагогічної практики студентів за напрямом підготовки «Дошкільна освіта» і визначають її у такому формулюванні: підготувати студентів до виконання функцій вихователя, формування вмінь проведення системи навчально-виховної роботи з дітьми, розвиток творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності [3, 28]. У наскрізній програмі педагогічної практики [5, 261] наголошується на тому, що практика передбачає самостійну роботу на посаді вихователя, у ході якої формуються вміння, необхідні для самостійного вирішення педагогічних завдань в умовах реального педагогічного процесу. Самостійне виконання студентами обов'язків вихователя є обов'язковим етапом проходження педагогічної практики, що передбачено програмою практики у формі окремого змістового модулю [3].

Мета статті: вивчити та проаналізувати стан проблеми організації педагогічної практики майбутніх вихователів, визначити особливості організації практики формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей через призму категорії «активність».

Завдання статті:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми організації педагогічної практики за напрямом підготовки «Дошкільна освіта».
2. Визначити сутність і зміст категорій «активність», «активація», «активізація».

3. Визначити особливості організації практики з формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей через призму категорії «активність».

Дослідження проблеми практичної підготовки здійснювалось у педагогічній науці за такими напрямками: теоретико-методологічні засади практичної підготовки (О. Абдулліна, В. Бондар, А. Беляєва, О. Савченко, Д. Тхоржевський, М. Ярмаченко); психолого-педагогічні аспекти практичної підготовки (Г. Балл, І. Бех, А. Верхола, П. Гальперін, М. Козій); вплив педагогічної практики на формування особистості педагога, розкриття його творчого потенціалу вивчали Ф. Гоноболін, Е. Гришина, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Л. Спирін, Г. Шульдик, В. Шульдик, О. Щербаков.

Особливості організації педагогічної практики студентів за напрямом підготовки «Дошкільна освіта» висвітлено у працях Л. Волобуєвої, Н. Горопахи, В. Дубрової, Є. Мілашевич, Л. Павлової, Т. Поніманської, В. Ядешко. Практика розглядається вченими як активна форма професійної підготовки, оскільки передбачає самостійне виконання професійних функцій на посаді вихователя.

С. Гончаренко визначає самостійність як одну з властивостей особистості, вияв якої пов'язаний із сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; її ставленням до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності [2, 297]. Водночас, самостійність не єдиний показник оволодіння професійною діяльністю. У сукупності з іншими, самостійність є показником оцінювання практичної діяльності за критерієм «активність», оскільки саме він виявляє високий рівень опанування діяльністю і якісно характеризує її виконання як на внутрішньому, особистісному, так і на зовнішньому, функціональному рівнях. Це визначає необхідність розглянути особливості організації педагогічної практики студентів за напрямом підготовки «Дошкільна освіта», зокрема, з аспекту

оволодіння способами професійної діяльності, спрямованої на формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей через призму категорії «активність» і пов'язаних з нею понять.

У словникових джерелах розкриття категорії «практика» здійснюється через поняття «діяльність», що визначається, зокрема, походженням цього слова. Практика з грецької – діяння, активність. Так, з погляду філософії, практика – це вся діяльність людей, спрямована на перетворення матеріального світу (на створення матеріальних і духовних благ, необхідних умов існування суспільства, втілення в життя ідей, планів, намірів); 2. Життя, дійсність як галузь застосування й перевірки достовірності певних настанов або висновків; реальність; 3. Здійснення, хід проведення (втілення в життя ідей, планів, намірів) [7, 863]. Категорія «діяльність» визначається як-от: застосування своєї праці до чого-небудь; робота, заняття, активність, діяння. У психологічних словникових джерелах діяльність визначається як активна взаємодія з навколишньою дійсністю, у ході якої суб'єкт цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє у такий спосіб свої потреби (В. Зінченко). Отже, між категоріями «практика» і «діяльність» є сутнісний зв'язок, що дозволяє розглядати питання організації практики в контексті проблеми організації і навчання професійної діяльності студентів-практикантів як учасників виробничого процесу.

Зокрема, педагогічна практика студентів розглядається С. Гончаренко як спосіб вивчення навчально-виховного процесу в закладах освіти на основі безпосередньої участі в ньому практикантів. Її мета – виробити у студентів уміння і навички, необхідні в майбутній педагогічній діяльності, закріпити теоретичні знання, застосувати їх у педагогічній практиці. З цією метою студенти залучаються до проведення різних форм навчально-виховної роботи [2]. Це забезпечує набуття ними конкретних професійних знань, сукупності умінь і навичок, досвіду їх застосування у безпосередній діяльності [7, 863].

Розгляд практики як активної форми підготовки, визначає необхідність розглянути такий аспект як організація активної професійної діяльності.

Як категорія філософії, «активність» є ширшим поняттям ніж «діяльність», і охоплює будь-яку взаємодію людини зі світом. З погляду психології, «активність» є загальнонауковою категорією, як похідне, часткове розглядається поняття «активність особистості». Початком становлення теорії активності стала праця Н. Бернштейна, введення ним у науковий обіг принципу активності, який проголошував визначальну роль внутрішньої програми в актах життєдіяльності організму.

Наукові основи розробки категорії активності заклали ідеї та праці О. Асмолова, Л. Брушлінського, Л. Виготського, Н. Лейтеса, О. Леонтьєва, А. Петровського, В. Петровського, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе, М. Ярошевського. Так, теорія установки Д. Узнадзе містить вказівку на залежність характеру активності суб'єкта від наявної у нього установки, хоча питання про породження самої установки не розкрито повною мірою. Конструктивним внеском у розробку проблеми активності стали теоретичні погляди С. Рубінштейна щодо вияву ефективності зовнішніх впливів шляхом їх опосередкування внутрішніми умовами. Отже, визначився зв'язок активності зі спрямованістю особистості, розроблено ідею щодо пасивно-активного характеру потреб людини.

Розглядаючи співвідношення внутрішнього і зовнішнього, О. Леонтьєв запропонував власне формулу активності: внутрішнє (суб'єкт) впливаючи через зовнішнє, змінює цим себе самого [8]. За поглядами Н. Лейтеса, психічна активність, є мірою взаємодії суб'єкта з навколишньою дійсністю як у формі внутрішніх процесів, так і зовнішніх проявів.

Спираючись на вчення О. Леонтьєва про предметну діяльність, вчені виокремлюють пластичний прошарок руху (активність) як сукупність предметно-неоформлених моментів, які втілюються у форму нових

установок. Відтак, активність визначається як «субстанція діяльності»: вона є висхідною, а діяльність розглядається як форма матеріалізації активності [8]. Проявляючись як діяльнісний стан суб'єкта, який детермінований внутрішньо (його ставленням до світу), активність виступає вищою формою розвитку діяльності (В. Петровський).

К. Абульханова-Славська підкреслює те, що через посередництво активності людина розв'язує питання про узгодженість, співвіднесеність об'єктивних і суб'єктивних чинників діяльності, що дозволяє мобілізувати і реалізовувати активність ситуативно, в потрібний момент часу. Уявлення про активність як форму діяльності, на погляд В. Кругликова, дозволяє стверджувати, що активності мають бути притаманні основні складові діяльності: цілеспрямованість, мотивація, способи і прийоми діяльності, усвідомленість, емоції.

Відтак, у структурі активності виокремлюється мотиваційна, цільова та інструментальна основи. Мотиви інформують про те, що є джерелом активності суб'єкта, які зміни з ним мають відбутись. Цілі об'єктивні за змістом і суб'єктивні за формою. Вони орієнтовані назовні і завжди усвідомлюються. Цілі втілюються у продукт активності: визначають, що має бути здійснено заради реалізації мотивів суб'єкта. В першу чергу визначаються кінцеві цілі, в останню – ті, що мають бути досягнуті найпершими. Мистецтво побудови діяльності, на погляд вчених (А. Петровський, М. Ярошевський), визначається передусім здібністю подумки йти від кінцевих до першочергових цілей, а в діях у протилежному напрямі: від першорядних, далі через ланцюг проміжних до дій, спрямованих на досягнення кінцевої мети [8]. Водночас, активності притаманні відмітні особливості. Вчені (К. Абульханова-Славська, В. Кругликов, В. Петровський) до них відносять: інтенсифікацію основних характеристик діяльності, ініціативність, ситуативність. Водночас, важливо, щоб інтенсифікація як посилення, збільшення напруженості [6, 298] стосувалась усіх

характеристик діяльності. Так, якщо інтенсифікація стосується лише інструментального, виконавського компоненту це призводить до перенапруження сил і така активність не є оптимальною. Для того, щоб активність мала оптимальний характер має відбутися посилення усвідомленості, суб'єктності, особистісної значущості діяльності, її емоційного компоненту, досягнення більш високого рівня мотивації, оволодіння способами і прийомами діяльності.

Ініціативність, яка розуміється як здатність висувати нові ідеї, пропозиції, вміння самостійно розпочинати справу, заповзятість, енергійність [6, 291] є інтегративним показником співвіднесеності вольових, творчих, психофізіологічних особливостей особистості і опанування діяльністю, здійснення її у відповідності до висунених вимог. Ініціативність є виявом суб'єктності в процесі виконання професійної діяльності, її прояв засвідчує етап становлення фахівця як суб'єкта своєї діяльності.

Ситуативність як характеристика активності, розглядається у контексті понять «надситуативної активності» (В. Петровський), «наднормативної активності» (В. Бехтерев, С. Немов, А. Петровський, М. Ярошевський), під якими розуміється здатність суб'єкта поставити цілі вище рівня вимог ситуації і здійснити зусилля, спрямовані на її досягнення, які перевищують нормативний рівень діяльності.

Діяльність, у ході якої не було досягнуто поставленої цілі, не може розглядатися як активність. Отже, дієвість, яку можна визначити як здатність здійснювати вплив, можна виділити як ще одну характеристику активності. Наслідком оптимально прикладених зусиль є результативність діяльності. Відтак, феномен активності ми розглядаємо як єдність проявів ситуативності і надситуативності, спонтанності і довільності, енергійності і коригування міри її вияву, відповідальності й суб'єктності, самостійності та ініціативності, дієвості та результативності, інтенсивних кількісних характеристик і якісних перетворень, змін в діяльності.

Значний потенціал для активізації позиції практиканта під час педагогічної практики містить поняття «активності особистості», розроблене К. Абульхановою-Славською. За поглядами вченої, активна особистість не стільки залежна від об'єктивних характеристик умов її життєдіяльності, скільки активно перетворює їх, формує в певних межах позицію і лінію свого життя [1, 4]. Отже, характеристика активності особистості визначається її здібністю перетворювати умови, передбачувати, організовувати і направляти події у бажаному напрямі. Активність може бути адекватною і неадекватною, своєчасною і несвоєчасною. Однієї з форм активності особистості є її спрямованість.

Розгляд питання організації педагогічної практики студентів через призму категорії «активність» визначає необхідність забезпечення результативності діяльності студентів під час її проходження, що можливо шляхом підсилення активності студентів, удосконалення форм і методів організації їхньої навчально-професійної діяльності, організаційного, психолого-педагогічного включення практикантів в навчально-професійну діяльність з позиції відповідального суб'єкта по відношенню до дітей, своєї професійної діяльності. Це визначає необхідність розглянути такі похідні від основної категорії поняття як «активація», «активізація».

У словникових джерелах «активація» визначається як нейрофізіологічний і психічний процес підсилення активності організму і розглядається як змінна величина, яка залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів, що виступають у процесі взаємодії організму з навколишнім середовищем [2, 21]. Отже, приведення студентів в стан активності при навчанні професійної діяльності, її самостійному виконанні, забезпечення її підсилення потребує одночасного включення, задіяння внутрішніх (мотиваційних, когнітивних) і діяльнісних (зовнішніх) структур, що забезпечується системою мотиваційно-емоційних, навчально-пізнавальних, організаційно-методичних заходів.

«Активізація» визначається як удосконалення методів і організаційних форм навчально-пізнавальної роботи студентів, яка забезпечує активну й самостійну теоретичну і практичну діяльність на всіх ланках навчального процесу [2, 21]. Отже, активізація навчально-професійної діяльності студентів під час педагогічної практики потребує розробки системи організаційно-методичних заходів, форм і методів роботи студентів, зокрема, спрямованих на процес формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей. Як будь-яка діяльність, педагогічна, зокрема, навчально-професійна діяльність студентів є складною, здатною до самоорганізації системою, управління якою можна здійснювати шляхом розробки і постановки системи професійних задач і завдань, які мають бути розв'язані в процесі діяльності (Н. Кузьміна, В. Сластьонін). Відтак, організація активної практики – забезпечення перебігу навчально-професійної діяльності, який характеризує високий рівень активності студентів-практикантів, спрямованої на формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей, має здійснюватися як процес розробки і постановки системи навчальних завдань. Їх вирішення передбачає вияв та розвиток у студентів особистісних якостей і здатностей, притаманних активній діяльності, її суб'єкту. Окрім розробки системи завдань, з метою удосконалення форм і методів організації педагогічної практики студентів, в процесі оволодіння ними професійними функціями вихователя у сфері комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей, передбачено застосування технології комплексного психолого-педагогічного, методичного, комунікативно-мовленнєвого супроводу професійно-методичної діяльності і професійно-мовленнєвого спілкування майбутніх вихователів (І. Бех, А. Богуш, В. Зінченко, О. Газман).

Психолого-педагогічний супровід як надання необхідної підтримки і допомоги, передбачає встановлення дружніх суб'єкт - суб'єктних взаємин між керівником, методистом практики і студентом (групою), вихователем-наставником і практикантом, і спрямовується на розвиток суб'єктного

потенціалу майбутнього фахівця. Специфіка практики як організаційної форми, практичне втілення у навчально-виховний процес сучасних закладів освіти провідних положень особистісно орієнтованого підходу визначає доцільність використання різних видів психолого-педагогічного супроводу: супровід-співробітництво, супровід-ініціювання, супровід-попередження, що розширює форми взаємодії зі студентами. До них відносимо: коригування форм активності викладача-методиста практики у діаді «викладач-студент» залежно від виду психолого-педагогічного супроводу, надання педагогічних і методичних консультацій, психологічної підтримки, проведення тренінгів, розробка індивідуальних програм і завдань (узгодження способів активності студентів-практикантів з їхніми індивідуальними можливостями), моделювання умов, об'єктивно сприятливих для вияву активності як атрибуту особистості (самовираження) у процесі проходження практики.

З метою забезпечення єдності теоретичної і практичної (методичної та комунікативної) підготовки студентів до формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей, досягнення високого рівня професійної підготовленості, практичного втілення педагогічної умови щодо організації активної практики з формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей, перевірки її ефективності визначимо такі етапи діяльності:

- Планування перебігу активної практики з формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей за етапами вивчення та практичного опанування професійною діяльністю, з поступовим ускладненням завдань навчально-професійної взаємодії з дітьми;
- Розробка системи наскрізних професійно-методичних і комунікативно-навчальних завдань з урахуванням специфіки проходження кожного етапу педагогічної практики та критерію активності;
- Оскільки ефективність занурення в активну професійну діяльність, у ході якої має відбуватись засвоєння змісту і засобів цієї діяльності,

залежить від того наскільки вона є особистісно значущою, розробка системи мотиваційно-емоційних заходів;

- Розробка форм і методів, які забезпечують єдність процесів розвитку емоційно-ціннісного ставлення до дитини й формування професійних умінь у студентів-практикантів;
- Розробка системи комплексного психолого-педагогічного, професійно-методичного, комунікативно-мовленневого супроводу активної практики формування майбутніми вихователями комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей.

Аналіз сутності категорії «активність», відстеження особливості організації практики майбутніх вихователів через призму активності, дозволяє визначити організацію активної практики формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей як ефективну педагогічну умову у професійній підготовці та розробити і втілити методику її реалізації з урахуванням специфіки теми дослідження. Відтак, практика як етап професійно-педагогічної підготовки, орієнтована на розвиток професійної ініціативності, самостійності, дієвості, здатності приймати рішення – якостей, необхідних при виконанні професійної діяльності.

Література:

1. К. Абульханова-Славская Диалектика человеческой жизни / К. Абульханова-Славская. – М.,1997. – С. 4.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – Київ.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Горопаха Н.М., Поніманська Т.І. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Дошкільна освіта/

- Н.М. Горопаха, Т.І. Поніманська. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 280 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
 5. Збірник наскрізних програм практик студентів за спеціальностями університету / редкол.: В.П. Андрущенко, В.П. Бех, Г.І. Волинка[та ін.]: Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, нац.пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: В-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. – 489 с.
 6. Новий словник іншомовних слів / Укладання і передмова О.М. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2007. – 848 с.
 7. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / Укладачі В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – Т. 2. – К.: Аконіт, 2004. – 926 с.
 8. Петровский А. В., Ярошевский М.Я. Категория деятельности Активность как «субстанция» деятельности/ А. В. Петровский, М. Я. Ярошевский psylib.org.ua/books/petya01/txt10.htm.

В статье раскрыто проблему педагогической практики студентов, определены особенности организации практики формирования коммуникативно-речевой деятельности детей через призму категории «активность».

Ключевые слова: практика, деятельность, активность, активация, активизация.